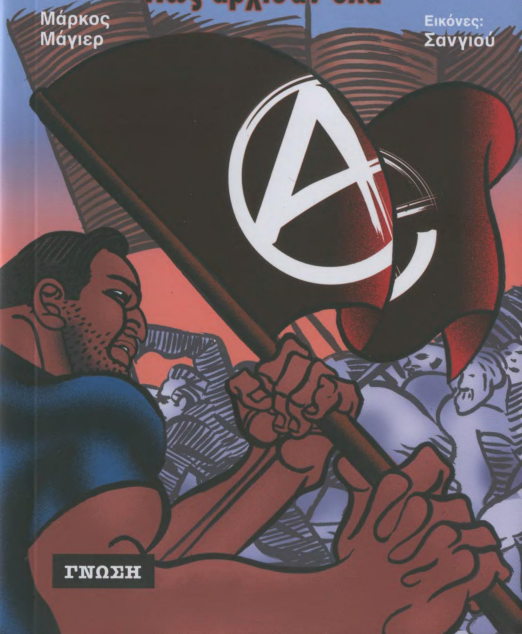

Αναρχισμός

Πώς άρχισαν όλα

Μάρκος
Μάγιερ

Εικόνες:
Σανγιού

ΓΝΩΣΗ

Μάρκος Μάγιερ

(Μπουένος Άιρες, 1952), δημοσιογράφος, καθηγητής και συγγραφέας. Μεταξύ άλλων έχει γράψει τα βιβλία *Μπαλώματα του παραδείσου* (Βραβείο Αντόρτσας)· *Βασικά γραπτά του Τσε Γκε-*

βάρα· *Τώρα το χιούμορ* (συνεντεύξεις με χιουμορίστες της Αργεντινής)· ένα κριτικό κείμενο για το βιβλίο *Περί ηρώων και τάφων* του Ερνέστο Σάμπατο. Έχει συντάξει και προλογίσει αρκετές ανθολογίες και έχει εκδώσει πολλά διηγήματα σε βιβλία και περιοδικά. Επιπλέον είναι μεταφραστής και διδάσκει δημοσιογραφία στο Centro Universitario Devoto, στις φυλακές του Μπουένος Άιρες, όπου εκδίδει μια εφημερίδα μαζί με τους φυλακισμένους.

Σανγιού είναι το ψευδώνυμο του Χέκτορ Αλμπέρτο Σανγκιλιάνο, σκιτσογράφου και καρτουνίστα, που απ' το 1974 συνεργάζεται με τους μεγαλύτερους εκδοτικούς οίκους της χώρας. Έχει δημιουργήσει δια-

σκευές λογοτεχνικών έργων σε καρτούν, δίδαξε, συμμετείχε σε κριτικές επιτροπές, οργάνωσε δύο εκθέσεις αργεντινικού καρτούν και το 1999 έκανε μια προσωπική έκθεση με τίτλο «25 χρόνια». Έχει γράψει δύο βιβλία, *Επιλεγμένα αλληλογραφία* (1995) και *100 Χρόνια κόμικς στον κόσμο*.

Αναρχισμός

Πώς άρχισαν όλα

ΜΑΡΚΟΣ ΜΑΓΙΕΡ
Εينوγράφηση: ΣΑΝΓΙΟΥ

ΓΝΩΣΗ

Μάρκος Μάγιερ, *Αναρχισμός*
Τίτλος πρωτοτύπου
Marcos Pablo Mayer, *Anarquismo para principiantes*, 2007
© Era Naciente SRL, Buenos Aires

Το βιβλίο εκδόθηκε στα πλαίσια του «Sur»,
του Προγράμματος Υποστήριξης Μεταφράσεων
του Υπουργείου Εξωτερικών, Διεθνούς Εμπορίου
και Θρησκευμάτων της Αργεντινής

Εικονογράφηση Sanyú (Héctor Alberto Sanguiliano)
Μετάφραση Λεωνίδα Καρατζάς
Επιχρωματισμός: Γιώργος Πίνας
Εξώφυλλο Γιώργος Πίνας

Εκδόσεις «γνώση»
Κεντρική διάθεση
Γραβιάς 3-5, Αθήνα 10678, τηλ. 210-380 7689

ISBN 978-960-235-808-5

www.protoporia.gr
ΤΟ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ

Ο Αναρχισμός, ξανά

Μετά την πτώση του τείχους του Βερολίνου το 1989, η εξέγερση εναντίον ενός άδικου κόσμου βρίσκει στην αναρχική παράδοση έναν δρόμο που μέχρι τώρα φάνταζε αδιάβατος, μια διέξοδο που μέχρι τώρα έμοιαζε κλειστή. Αποδεικνύεται περίτρανα ότι το κράτος είναι εχθρός της ελευθερίας. Και οι εραστές της ελευθερίας ξαναγεννιούνται απ' τις στάχτες τους. Αυτό το αντιεξουσιαστικό πνεύμα, βασική κληρονομιά των αναρχικών, που συνεχίστηκε μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο με έμφαση στον πολιτιστικό τομέα, δημιουργεί σήμερα καινούργια μορφώματα και στη θεωρία όσο στην πράξη.

Πολλοί θεωρούν ότι ο αναρχισμός είναι ένα κίνημα που αφορά τον 19ο αιώνα με κάποιους απόηχους στον 20ό, ένα κίνημα που φαίνεται να έχει ξεπεραστεί από την ιστορία και στον τομέα του δόγματος και στην πολιτική πράξη. Ωστόσο, σήμερα φαίνεται να ανακτά την παλιά του δυναμική και να εμφανίζεται σαν εναλλακτική λύση για όσους δεν πιστεύουν ότι έχει τελειώσει η ιστορία.

ΒΡΗΚΑ ΣΤΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΟΥ ΜΟΥ ΕΝΑ
ΒΙΒΛΙΟ ΚΑΠΟΙΟΥ ΜΠΑΚΟΥΝΙΝ.

ΤΟ 'ΧΩ ΔΙΑΒΑΣΕΙ.
ΛΕΕΙ ΟΤΙ Η ΕΞΟΥΣΙΑ
ΚΑΙ Ο ΠΛΟΥΤΟΣ ΠΑΝΕ
ΧΕΡΙ-ΧΕΡΙ.

ΤΙ ΛΕΕΙ;

Οι αναρχικές απόψεις θεωρούν το κράτος βασικό εργαλείο καταπίεσης, από το οποίο υπέφεραν οι άνθρωποι ανά την ιστορία, και προβάλλουν την ανάγκη ανεύρεσης νέων τρόπων ζωής με υψηλότερο βαθμό αλληλεγγύης και ελευθερίας.

Σιγά σιγά, τα αναρχικά κείμενα του Κροπότκιν, του Προυντόν και του Μαλατέστα αποκτούν και πάλι μια βαρύτητα που φαινόταν χαμένη στα βάθη του χρόνου. Και έχουν πάρει νέες μορφές, πιο ταιριαστές με τη σημερινή εποχή.

Παγκοσμιοποίηση ή Διεθνισμός;

Στο πολιτικό κίνημα κατά της παγκοσμιοποίησης, οι αναρχικές οργανώσεις παίζουν σημαντικό ρόλο και η δράση τους κατά των πολυεθνικών έχει πάρει πολλές μορφές. Μια απ' αυτές είναι η διάδοση πληροφοριών μέσω του Ίντερνετ.

Στην πραγματικότητα, η οικονομική ιδέα που κρύβεται πίσω απ' την παγκοσμιοποίηση δεν είναι παρά η μεταφορά της εργασίας εκεί που είναι πιο φτηνή (στις χώρες του Τρίτου Κόσμου), και η διάθεση των προϊόντων σε τόπους όπου περισσεύει ο πλούτος. Γι' αυτό το θέμα ο αναρχισμός έχει πολλά να πει.

Οι στρατευμένοι αναρχικοί επιδίδονται και σε μικρότερες αλλά εξίσου αποτελεσματικές διαμαρτυρίες. Για παράδειγμα, υποστηρίζουν την αυτοδιοίκηση των εργοστασίων και προωθούν τον συνδικαλισμό των εργατών.

Ο αναρχισμός συμμετέχει ενεργά στο κίνημα κατάληψης ακατοίκητων χώρων και στον αγώνα κατά της απαγόρευσης των ήπιων ναρκωτικών. Με λίγα λόγια, επανέφερε στο προσκήνιο την ανάγκη του αγώνα κατά της καταπίεσης σε διάφορα μέτωπα.

ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΓΙΝΕΤΑΙ ΚΑΙ
ΧΩΡΙΣ ΑΦΕΝΤΙΚΑ.

ΚΑΙ ΜΕ ΤΟ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟ
ΣΤΑ ΧΕΡΙΑ ΜΑΣ, ΤΕΡΜΑ
Η ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ.

Η εξουσία στο μικροσκόπιο

Αν και δεν εκδηλώθηκε ποτέ ανοιχτά ως αναρχικός, ο γάλλος φιλόσοφος Μισέλ Φουκώ πρότεινε για την εποχή μας μια διαφορετική αντίληψη για την εξουσία, που φαίνεται να την έχουν υιοθετήσει οι ακτιβιστές που μάχονται σε διάφορα μέτωπα ταυτόχρονα.

Για τον Φουκώ, η εξουσία δεν καταπιέζει μόνο, αλλά παράγει ταυτόχρονα τεχνογνωσία και μηχανισμούς ελέγχου. Αυτή η διάχυτη μορφή εξουσίας μάς αναγκάζει να αναζητήσουμε διέξοδο απ' αυτό το δίκτυο που είναι απλωμένο παντού. Η λύση βρίσκεται στην ιδιωτική σφαίρα· στην ουσία δηλαδή, σ' αυτό που έκαναν οι αναρχικοί στις κοινότητες και στις ομοσπονδίες τους.

Ο Φουκώ δεν είναι ο μόνος σύγχρονος στοχαστής που εμπνέεται από τις αναρχικές ιδέες. Υπάρχουν αρκετοί που αναζητούν στα αναρχικά κείμενα ένα σημείο εκκίνησης για την ερμηνεία της σημερινής κοινωνίας. Όπως π.χ. ο Αμερικανός Νόαμ Τσόμσκι, ο οποίος δηλώνει ανοιχτά αναρχικός.

Ο Τσόμσκι εξακολουθεί να είναι ο πιο επικριτικός διανοούμενος για την πολιτική της χώρας του και έχει αντιταχθεί με απαρασάλευτη σταθερότητα στις εισβολές των ΗΠΑ στο Αφγανιστάν και στο Ιράκ.

Το δίκτυο των δικτύων

Αυτή η συνεισφορά της διανόησης συμπίπτει με ένα πιο αυθόρμητο κίνημα προσχώρησης στον αναρχισμό κάποιων ομάδων που δεν πιστεύουν ότι η λύση περνάει μέσα από το σημερινό πολιτικό σύστημα και έχουν απογοητευτεί από τον κόσμο που τις περιβάλλει.

Ο αναρχισμός έχει συνενώσει αρκετές συνιστώσες στο κήρυγμά του: την οικολογία, τον φεμινισμό, τον εγκλεισμό στα ψυχιατρεία και τη μεταχείριση των κρατουμένων στις φυλακές. Σαν να επιζητεί να ταυτιστεί με την αυξανόμενη πολυπλοκότητα της κοινωνίας.

Έτσι, η ιστορία δένει μια κλωστή που φαινόταν οριστικά κομμένη. Το αναρχικό κίνημα, γέννημα των κοινωνικών αγώνων του 19ου αιώνα, είχε σαρωθεί από την επέλαση του φασισμού και του ναζισμού αλλά και από την παγίωση του σταλινικού καθεστώτος λίγο πριν από τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο.

Το μυστικό της εξουσίας είναι η απόλυτη κυριαρχία του Κράτους

Αυτή η κατασκευή εξουσιών που εισχωρούσαν σε όλες τις πτυχές της κοινωνικής ζωής δεν σάρωσε μόνο εκατομμύρια ανθρώπινες ζωές, αλλά ολόκληρους πολιτισμούς και ιδεολογίες. Ο αναρχισμός, που γνώριζε μέχρι τότε σημαντική άνθηση, έπεσε στο πεδίο της μάχης. Μισό αιώνα μετά ξαναβρίσκει το δρόμο του.

Προυντόν, ο πρωτοπόρος

Η ιδρυτική διακήρυξη του αναρχισμού διατυπώθηκε το 1841 σε ένα βιβλίο με τίτλο *Τι είναι η ιδιοκτησία*; Σ' αυτό το έργο, ο Γάλλος Ζοζέφ Προυντόν δηλώνει ότι οι σχέσεις που βασίζονται στο οικονομικό όφελος είναι απαράδεκτες, ενώ το κοινωνικό συμβόλαιο, στο οποίο είχε βασιστεί η φιλελεύθερη ιδεολογία, ήταν καθαρή υποκρισία. Το ζητούμενο είναι η διατήρηση της αυτονομίας του ατόμου απέναντι στις κοινωνικές ανισότητες και στις πιέσεις του κράτους.

Σ' αυτές τις δύο περιφημες φράσεις συνοψίστηκαν εν σπέρματι οι βάσεις της αναρχικής δράσης. Και της μοίρας του αναρχισμού. Με τον Προυντόν ξεκινάει η μελέτη τρόπων, τόσο για την κατάργηση του κράτους όσο και για την ουσιαστική χειραφέτηση της κοινωνίας.

Ο Προυτόν προτείνει τις βάσεις του αποκαλούμενου *θεωρητικού αναρχισμού*, στο πλαίσιο μιας κοινωνικής εξέγερσης που διατρέχει όλη την Ευρώπη. Επειδή τα ιδανικά της Γαλλικής Επανάστασης είχαν εκπληρωθεί μόνο κατά το ήμισυ, ο λαός βγαίνει στους δρόμους, πρώτα το 1830, και ακόμη πιο μαχητικά το 1848.

Η γενική αίσθηση ήταν ότι η ανισότητα εξακολουθούσε να αποτελεί πρόβλημα και ότι το πολιτικό σύστημα εκπροσώπησης δεν ήταν παρά ένας τρόπος διαιώνισης της αδικίας. Σ' αυτό το κλίμα δυσαρέσκειας γεννιούνται τα έργα του Καρλ Μαρξ αφενός και των αναρχικών αφετέρου, σαν δύο διαφορετικές ιστορικές μορφές κοινωνικής διαμαρτυρίας.

Τραπεζίτες χωρίς περιουσία

Μετά την επανάσταση του 1848, ο Προυντόν συνεχίζει το αναρχικό κήρυγμά του σε διάφορα παρισινά περιοδικά, όπου λανσάρει το σχέδιό του για την ίδρυση μιας τράπεζας που θα δίνει σε εργάτες δάνεια με χαμηλό επιτόκιο, με σκοπό τη δημιουργία εργατικών επιχειρήσεων που δεν θα εξαρτώνται από κάποιο αφεντικό.

Η αποκαλούμενη *αμοιβαιότητα* του Προυντόν υλοποιήθηκε στην *Τράπεζα του Λαού*. Τα ελάχιστα επιτόκια που χρεώνονταν είχαν σκοπό την κάλυψη των εξόδων, αλλά το παράδειγμα δεν είχε συνέχεια.

Η αντίθεσή του στην κυβέρνηση του Λουδοβίκου Βοναπάρτη τον στέλνει στη φυλακή τρία χρόνια, παρά τη βουλευτική του ιδιότητα. Εκεί επεξεργάζεται ένα κυβερνητικό πρόγραμμα. Με τη μεσολάβηση προσώπων που τον επισκέπτονται, καταφέρνει να το προωθήσει σε διάφορα πολιτικά κόμματα. Όμως δεν καταφέρνει να σπάσει την αδιαφορία που πάντα έδειχνε η εξουσία για τα αναρχικά σχέδια.

Οπωσδήποτε ο Προυντόν ήξερε ότι οι προσπάθειές του ήταν καταδικασμένες σε αποτυχία. Η μανιασμένη αντίθεσή του στην κομματοκρατία τον ανάγκαζε να κρατάει ανεξάρτητη στάση, ή να συνδέει το όνομά του με μεμονωμένα σχέδια, όπως η Τράπεζα του Λαού.

Ο Προυντόν διαφωνούσε με την επαναστατική στρατηγική του 1848. Και ήταν εξίσου αντίθετος προς το κράτος και προς οποιαδήποτε μορφή ιδιοκτησίας, ατομικής ή συλλογικής, όπως πρότειναν οι κομμουνιστές.

Πολλοί βλέπουν στις προτάσεις του Προυντόν μια ουτοπική εκδοχή του αναρχισμού. Όπως όλοι οι πρωτοπόροι, θέτει πρώτα τους αντικειμενικούς του στόχους και μετά προσπαθεί να βρει τα μέσα για να τους μετατρέψει σε πράξη. Σ' αυτά τα πρώτα βήματα του αναρχισμού δεν μπαίνει ακόμα το ζήτημα της πολιτικής δράσης.

Διαφωνώντας με τους άλλους αναρχικούς, ο Προυντόν πιστεύει ότι η οικογένεια και ο γάμος πρέπει να παραμείνουν όπως εξελίχθηκαν ιστορικά. Το ίδιο πιστεύει και για την πειθαρχία.

Αυτές οι απόψεις, τόσο διαφορετικές από τη μετέπειτα πορεία του αναρχισμού, δείχνουν ξεκάθαρα ότι η σκέψη του Προυντόν κινείται μέσα στα όρια της υπάρχουσας πολιτικής οργάνωσης για να το πούμε αλλιώς, είναι πεπεισμένος ότι η κοινωνία πρέπει να συνεχίσει την πορεία της χωρίς έξωθεν παρεμβάσεις κάποιας εξουσίας στην ιδιωτική ζωή.

Οι επικρίσεις του Μαρξ

Οι ιδέες του Προυντόν αρχίζουν να γίνονται δημοφιλείς ανάμεσα στους εργάτες. Ο Μαρξ, που συναντήθηκε μαζί του στο Παρίσι το 1844, απαντάει στο βιβλίο του Προυντόν *Η φιλοσοφία της αθλιότητας* μ' ένα δικό του βιβλίο, που ο τίτλος του τα λέει όλα: *Η αθλιότητα της φιλοσοφίας*. Είναι ένα έργο όπου εξαπολύει λυσσαλέες επιθέσεις κατά των αναρχικών ιδεών.

Η βασική κριτική του Μαρξ για τον Προυντόν αφορά την απόρριψη της ιδέας της ταξικής πάλης και της ανακήρυξης των εργατών σε πρωτοπορία της επερχόμενης επανάστασης. Για κείνον, ο Προυντόν χρησιμοποιεί νεφελώδεις όρους για την ερμηνεία της κοινωνίας και δεν αναγνωρίζει τους πραγματικούς μοχλούς της αλλαγής. Αυτή η αντιπαράθεση θα συνεχίσει να σοβεί για δεκαετίες.

Μιχαήλ Μπακούνιν, Ο δρόμος της επανάστασης

Η εμφάνιση στη σκηνή του Ρώσου Μιχαήλ Μπακούνιν σηματοδοτεί καινούργιο στάδιο στον αγώνα ανάμεσα στον αναρχισμό και τον μαρξισμό. Ο Μπακούνιν είχε γεννηθεί στην επαρχία Τβερ το 1814 και οι γονείς του ήθελαν να τον κάνουν στρατιωτικό. Μπήκε στη σχολή και τρία χρόνια αργότερα πήρε τα γαλόνια.

Μην μπορώντας να προσαρμοστεί στις απαιτήσεις της ζωής του στρατώνα, ο Μπακούνιν πολύ σύντομα θα οραματιστεί νέους δρόμους μελετώντας φιλοσοφία, ιδιαίτερα τη χεγκελιανή, η οποία, μαζί με τον λιμπεραλισμό, αποτελεί μια από τις συνιστώσες του αναρχικού δόγματος.

Σιγά σιγά, οι ιδέες του τον μετατρέπουν σε πολιτικό ακτιβιστή. Τον στέλνουν εξορία, αλλά ο αγώνας του συνεχίζεται. Το 1844 επιχειρεί ένα ταξίδι στη Γερμανία, όπου αρχίζει έντονη πολιτική δραστηριότητα. Όσο λείπει απ' τη Ρωσία, του αφαιρούν τα αριστοκρατικά προνόμια και τον καταδικάζουν να ζήσει την υπόλοιπη ζωή του στη Σιβηρία.

Στην αμοιβαιότητα του Προυτόν, ο Μπακούνιν προσθέτει, εκτός από θεωρητικές και δογματικές καινοτομίες, το πάθος και τον μυστικισμό της επανάστασης. Εάν για τον Προυτόν η ελεύθερη κοινωμία είναι ένα αφηρημένο ιδανικό, για κείνον είναι μια πραγματικότητα που πρέπει επειγόντως να υλοποιηθεί.

Το κράτος δυνάστης

Μετά την καταδίκη του ο Μπακούνιν επιλέγει τη Γαλλία για τόπο διαβίωσης. Εκεί κάνει τακτικές συναντήσεις με τον Προυντόν και τον Μαρξ, από τον οποίο τον χωρίζει η αντίθεσή του στην ιδέα της δικτατορίας του προλεταριάτου, αν και συμπίπτουν στην άποψή τους για την ατομική ιδιοκτησία. Για τον Μπακούνιν η οποιαδήποτε μορφή κράτους είναι καταπιεστική.

Αυτές οι διαφορές θα σημαδέψουν τις σχέσεις ανάμεσα στον μαρξισμό και στον αναρχισμό. Ο Λένιν έλεγε ότι ο αναρχισμός είναι αντιδραστική ιδεολογία, ενώ οι αναρχικοί θεωρούσαν ότι δεν ήταν δυνατόν να αντικαταστήσουν μια δικτατορία της αστικής τάξης με μια άλλη, που θα είχε στο τιμόνι το προλεταριάτο, κι αυτό γιατί η εξουσία πάντα διαφθείρει.

Ο αντικρατισμός του Μπακούνιν είχε σαν φυσική συνέπεια την αντιπολεμική του στάση, αφού ο πόλεμος δεν ήταν παρά εκδήλωση της καταπίεσης μιας τάξης από μίαν άλλη και η έξοδος της σύγκρουσης πέρα απ' τα σύνορα.

Σύμφωνα με τους αναρχικούς, κατά τη διάρκεια του πολέμου το κράτος ασκούσε τη μέγιστη πίεση πάνω στη ζωή των ανθρώπων, αφού υπερασπιζόταν τα συμφέροντα των προνομιούχων χρησιμοποιώντας τον λαό σαν κρέας για τα κανόνια. Αυτός ο πολιτικός πασιφισμός είναι άλλη μια χαρακτηριστική ιδέα του Μπακούνιν.

Δεν αρκεί η ψήφος

Ο Μπακούνιν αμφισβητούσε επίσης την εγκυρότητα της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας, αφού οι διάφορες κοινωνικές τάξεις δεν είχαν την ίδια βαρύτητα. Το δικαίωμα της ψήφου, έτσι όπως λειτουργεί στη φιλελεύθερη κοινωνία, είναι μια μορφή επανεπιβεβαίωσης των δομών της εξουσίας και διασφάλιση ότι όλα θα συνεχίσουν όπως είναι, χωρίς να αγγίξουν την πηγή της καταπίεσης.

Αυτή η θέση έφερε οριστικά σε αντιπαράθεση τους σοσιαλιστές (οι οποίοι πίστευαν ότι το κοινοβούλιο είναι άλλος ένας πολιτικός χώρος προς κατάκτηση) και τους αναρχικούς. Η ιδεολογική διαφορά εκδηλώνεται και στην πράξη: για τους σοσιαλιστές, όλοι οι δρόμοι προς την εξουσία είναι θεμιτοί για τον Μπακούνιν, πρέπει να υπάρχει απόλυτη αντιστοιχία μεταξύ ιδεών και πρακτικής.

Με τη συμμετοχή του στην πολιτική δράση και σε μαχητικές αναρχικές οργανώσεις, ο Μπακούνιν επεκτείνει την επαναστατική του καριέρα και σε άλλες χώρες της Ευρώπης: Τσεχοσλοβακία, Πρωσία και Πολωνία (όπου γίνεται δεκτός σαν ήρωας). Στη Δρέσδη της Γερμανίας τον συλλαμβάνουν και τον απελαύνουν τελικά στη Ρωσία.

Παρά τις συνεχείς εξορίες, ο Μπακούνιν ποτέ δεν έχασε την επαφή του με την κατάσταση στη Ρωσία. Στην πραγματικότητα, αρχίζει την επαναστατική του πορεία αποκηρύσσοντας όσα συνέβαιναν στη χώρα του.

Η επανάσταση που ήρθε από το κρύο

Αφού πρώτα απέσπασε από τον Μπακούνιν μια ομολογία, ο Τσάρος μετέτρεψε την ποινή του θανάτου στην ποινή στην οποία τον είχε καταδικάσει το γερμανικό δικαστήριο. Αυτή την ομολογία, που έγινε γνωστή μόλις το 1912, τη χαρακτήρισε ο ίδιος ο Μπακούνιν, όταν ήδη είχε εγκαταλείψει τη Ρωσία, απαράδεκτο σφάλμα για έναν αναρχικό.

Στη Σιβηρία, παντρεύεται την Αντωνία Κβιατόφσκα, κόρη εμπόρου και κατά 25 χρόνια νεότερή του. Πολλοί βιογράφοι θεωρούν ότι η παρουσία της Αντωνίας ήταν μια κακή επιρροή, που τον απομάκρυνε από την επαναστατική ζωή κατά την περίοδο που έζησε στη Ρωσία.

Ο Μπακούνιν κερδίζει τη ζωή του αρχικά κάνοντας ιδιαίτερα μαθήματα και μετά δουλεύοντας σαν περιοδευών αντιπρόσωπος. Η σχετική ελευθερία που απολαμβάνει, του επιτρέπει να συνεχίσει, ενμέρει τουλάχιστον, την επαναστατική του δράση.

Η δυνατότητα να κυκλοφορεί χωρίς περιφρούρηση, υπαγορεύει στον Μπακούνιν την ιδέα της φυγής, την οποία και υλοποιεί πηγαίνοντας αρχικά στην Ιαπωνία και μετά στην Καλιφόρνια, για να εγκατασταθεί τελικά στο Λονδίνο, όπου αρχίζει να γράφει το κορυφαίο του έργο: *Θεός και Κράτος*.

Η κατάκτηση της Ευρώπης

Μετά από δώδεκα χρόνια απουσίας από την Ευρώπη, ο Μπακούνιν ρίχνεται με τα μούτρα στην ανάκτηση του χαμένου χρόνου. Πρώτα τον απασχολεί ο αγώνας για την ανεξαρτησία της Πολωνίας από τη ρωσική αυτοκρατορία, αλλά η εκστρατεία αποτυγχάνει οικτρά. Στη συνέχεια βρίσκει άλλο πρόσφορο έδαφος για τις ιδέες του: την Ιταλία.

Η Αδελφότητα έχει σαφέστερες απόψεις: αντιπαράθεση στο κράτος και στη θρησκεία. Το 1867 συμμετέχει στο Συνέδριο για την Ειρήνη και την Ελευθερία, όπου είναι, μεταξύ άλλων, και ο ποιητής Βίκτωρ Ουγκώ. Εκεί ο Μπακούνιν γνωρίζει τον Γαριβάλδη, ενώ οι ιδέες του έχουν όλο και μεγαλύτερη απήχηση στη νεολαία.

Τα επόμενα χρόνια κυλούν ανάμεσα στην πολιτική δράση και στον ιδεολογικό αγώνα. Όμως η υπερβολική δραστηριότητα κλονίζει την υγεία του, ενώ ταυτόχρονα τον κάνει απαισιόδοξο η ήττα της Κομμουνίας του Παρισιού και οι συζητήσεις του με τον Μαρξ. Πηγαίνει στην Μπολόνια για να συμμετάσχει στην εκεί εξέγερση και για να βρει, με κάποιον τρόπο, έναν αξιοπρεπή θάνατο.

Ταξιδεύει στην Ελβετία. Η υγεία του χειροτερεύει. Παίρνει πάρα πολύ βάρος και δυσκολεύεται ακόμα και να περπατήσει. Το άσθμα τον βασανίζει και την ώρα της ανάπαυσης. Η μνήμη του δεν είναι όπως άλλοτε. Μελετάει φιλοσοφία και ακούει Βάγκνερ, αν και ο αγαπημένος του συνθέτης είναι πάντα ο Μπετόβεν.

Το τέλος πλησιάζει. Οι γιατροί τού βρίσκουν μια σειρά από ασθένειες. Ήδη δεν μπορεί να σηκωθεί απ' το κρεβάτι και δεν έχει δυνάμεις ούτε καν για να φάει. Τελικά πεθαίνει την 1η Ιουλίου 1876, στις 3 το απόγευμα.

Αυτό το μοναχικό τέλος θα είναι κάθε άλλο παρά καθοριστικό. Αντίθετα, μετά το θάνατό του, το έργο του Μπακούνιν αρχίζει να διαδίδεται στον κόσμο και οι ιδέες του αποκτούν όλο και περισσότερους οπαδούς. Γίνεται ο εμβληματικός διανοητής του αναρχισμού, την αξία του οποίου αναγνωρίζει ακόμα κι ένας φανατικός αντίπαλός του όπως ο Μαρξ.

Ελευθερία χωρίς όρια

Ο Μπακούνιν πιστεύει ότι η πρόοδος του ανθρώπου πραγματοποιείται κατά στάδια, ακολουθώντας σ' αυτόν τον τομέα, όπως και ο Μαρξ, τη διδασκαλία του Χέγκελ και τη διαλεκτική μέθοδο της θέσης, της αντίθεσης και της σύνθεσης.

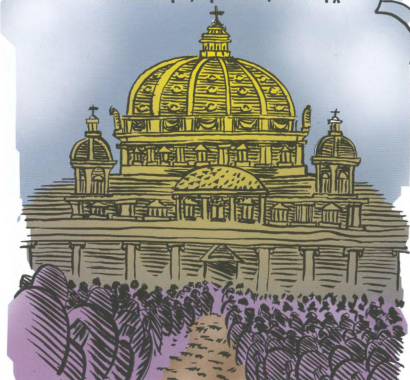

Η ιστορία είναι η σταδιακή άρνηση της ανθρώπινης κτηνωδίας.

Με βάση τη διαλεκτική του Χέγκελ – η οποία αποτελεί σημείο εκκίνησης και για τον Μαρξ – ο Μπακούνιν καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η ανθρωπότητα θα καταλήξει αναπόφευκτα σε μια καινούργια μορφή κοινωνίας.

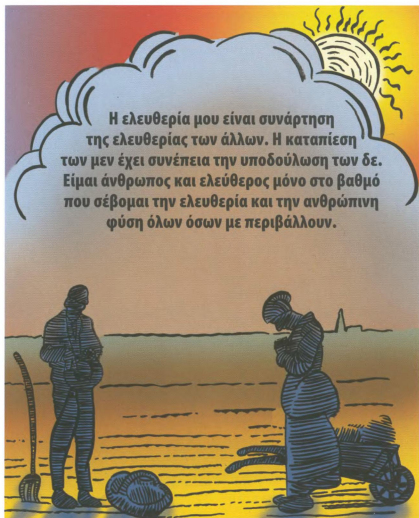
Άλλο ένα χαρακτηριστικό της σκέψης του Μπακούνιν είναι ο έντονος αθεϊσμός του, ένα απ' τα χαρακτηριστικά που θα κληροδοτήσει στον μετέπειτα αναρχισμό, ο οποίος είναι φανατικά αντικληρικός. Θα γίνει μάλιστα αιτία να αλλάξει ο Ντοστογιέφσκι απόψεις σχετικά με τον Θεό.

Εάν ο Θεός υπάρχει,
τότε ο άνθρωπος είναι σκλάβος·
έλα όμως που ο άνθρωπος μπορεί και πρέπει
να είναι ελεύθερος! Άρα ο Θεός δεν υπάρχει.

Η αντίθεση σε κάθε μορφή θρησκείας, που για τον Μπακούνιν είναι ένα από τα πρόσωπα της καταπίεσης, θα διαδοθεί σε μεγάλες μερίδες του πληθυσμού, ανάμεσα σ' αυτές την αγροτιά της Ισπανίας και της Ιταλίας, όπου ήταν ήδη ριζωμένη η αντικληρική παράδοση. Στο Μπουένος Άιρες π.χ., εκδόθηκε στη δεκαετία του 1930 το *El Burro* (ο Γάιδαρος) –ένα εικονογραφημένο αντικληρικό περιοδικό, αφιερωμένο σχεδόν αποκλειστικά στη διακωμώδηση της εκκλησίας.

Όμως αναμφίβολα, ένα από τα βασικότερα χαρακτηριστικά της σκέψης του Μπακούνιν είναι η ιδέα της ελευθερίας, εν ονόματι της οποίας δικαιολογείται η αναρχική πράξη. Ποτέ δεν πρόκειται για ατομική ελευθερία, αλλά για ελευθερία βασισμένη στην αλληλεγγύη.

Με αυτή την ιδέα, που δεν προβάλλεται πάντα από τους ιστορικούς του αναρχισμού, ο Μπακούνιν βασίζει την πολιτική δράση στην ηθική της αλληλεγγύης και προτείνει μια ιδέα περί ελευθερίας, που ξεπερνάει κάθε είδους ατομισμό: ο άνθρωπος μπορεί να είναι ελεύθερος μόνο μέσα σε μια ελεύθερη κοινωνία.

ΕΠΙΘΥΜΩ ΤΗΝ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΣΥΛΛΟΓΙΚΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ
ΑΠΟ ΚΑΤΩ ΠΡΟΣ ΤΑ ΠΑΝΩ, ΜΕΣΩ ΤΩΝ
ΕΛΕΥΘΕΡΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ, ΚΑΙ ΟΧΙ ΑΠΟ
ΠΑΝΩ ΠΡΟΣ ΤΑ ΚΑΤΩ, ΜΕΣΩ ΤΗΣ ΕΞΟΥΣΙΑΣ
ΤΗΣ ΟΠΟΙΑΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΤΑΞΗΣ!

Προτείνοντας την κολεκτιβοποίηση των μέσων παραγωγής, ο Μπακούνιν πλησιάζει υπερβολικά τον κομμουνισμό. Διαφοροποιείται όμως από αυτόν σε κάτι πάρα πολύ σημαντικό. Δεν προτείνει την ισότητα εκ των άνω, αλλά μια συλλογικότητα που θα αποτελεί απόφαση της ίδιας της κοινωνίας.

Όμως εδώ χωράει πολλή συζήτηση. Πρέπει να περιμένουμε μέχρι να συνειδητοποιηθεί ο κόσμος από μόνος του, ή να ασκήσουμε ενεργή μαχητική πολιτική; Ποια είναι τα μέσα που συζητούνται και εφαρμόζονται στην ιστορία του αναρχισμού; Από τη βία στην προπαγάνδα, από τον συνδικαλισμό μέχρι την εκλογική αποχή.

Κροπότκιν, ο αναρχικός πρίγκιπας

Ο Μιχαήλ Κροπότκιν (1842-1921), όπως και ο Μπακούνιν, είχε γεννηθεί στη Ρωσία και ανήκε στην αριστοκρατία: έφερε τον τίτλο του πρίγκιπα. Ακολούθησε και εκείνος στρατιωτική καριέρα, αλλά το πρώτο και αληθινό του πάθος ήταν η γεωγραφία. Έφτασε στο σημείο να εξερευνήσει τα fiόρντ της Φινλανδίας και της Σουηδίας για τη Ρωσική Γεωγραφική Υπηρεσία.

Από τα χρόνια της εκπαίδευσής του, ο Κροπότκιν αποκτά μεγάλο σεβασμό για την επιστήμη, η οποία θα αποτελέσει τη βάση των πολιτικών του απόψεων. Πολύ νωρίς ανακατεύεται στην πολιτική, και η πρώτη του τάση ήταν να ασπαστεί τον μαρξισμό. Στην Πρώτη Σοσιαλιστική Διεθνή συμμετέχει αρχικά με την ομάδα των μαρξιστών, αλλά καταλήγει να ασπασθεί τον αναρχισμό και τις ιδέες του Μπακούνιν.

Ο Κροπότκιν συμμετέχει έτσι στις πρώτες σκληρές αντιπαραθέσεις μεταξύ σοσιαλιστών και αναρχικών, οι οποίοι φαίνεται να συμφωνούν στην ταυτοποίηση του εχθρού αλλά όχι στη μέθοδο ανατροπής του. Δεν είναι τυχαίο που άλλος ένας Ρώσος, όπως ακριβώς και ο Μπακούβιν, επιθυμεί να εντάξει την αγροτιά στον αγώνα.

Για τους μαρξιστές, τα τμήματα του λαού που δεν μπορούσαν να χαρακτηριστούν εργατική τάξη, ήταν το λεγόμενο *λούμπεν προλεταριάτο*. Αυτό σήμαινε ότι η μοίρα τους ήταν να αποδεχτούν ασυζητητί αυτά που θα αποφάσιζε το προλεταριάτο, δηλαδή η τάξη που αποτελούσε τη φυσική αντίπαλο του καθεστώτος, και είχε άρα δικαιωματικά την πολιτική πρωτοπορία της επανάστασης.

Όλοι έχουν ανάγκες

Ο Κροπότκιν διώχθηκε και φυλακίστηκε, όπως και οι προκάτοχοί του αναρχικοί, και θεωρείται ένας από τους ιδρυτές του αναρχοκομμουνισμού, με τις προτάσεις του για λαϊκές κοινότητες και λαϊκά συσσίτια.

Αυτό το σημείο είναι η βασική διαφορά μεταξύ Κροπότκιν και μαρξιστών, για τους οποίους η κοινωνική θέση ορίζεται από τη θέση μέσα στις παραγωγικές σχέσεις. Εκτός αυτού, αντιπρότειναν τη φράση «στον καθένα ανάλογα με την εργασία του». Για τον αναρχικό, δεν ήταν δυνατόν να διαφοροποιηθούν οι άνθρωποι μεταξύ τους ανάλογα με το κοινωνικό προϊόν που τους αναλογούσε, άρα η μοναδική σωστή αρχή θα ήταν να λαμβάνει ο καθένας ό,τι χρειάζεται.

Ο Κροπότκιν συμπατάραχθηκε με τη Ρωσική Επανάσταση του 1917, αλλά πολύ σύντομα οι διαφωνίες του με τον Λένιν και τους Μπολσεβίκους τον απομάκρυναν από την πολιτική σκηνή, με αποτέλεσμα η κηδεμία του το 1921 να θεωρείται η τελευταία δημόσια αναρχική εκδήλωση στη Σοβιετική Ένωση.

Ο Κροπότκιν προσπάθησε να αποστασιοποιηθεί ιδεολογικά από την επανάσταση, χωρίς όμως να της επιτεθεί μετωπικά. Πίστευε ότι δεν έπρεπε να επιστρέψουν στο παρελθόν, αλλά να επιταχύνουν τον ερχομό του κομμουνισμού, δηλαδή να τελειώνουν το συντομότερο δυνατό με τη δικτατορία του προλεταριάτου.

Η συνεισφορά του Κροπότκιν στην αναρχική θεωρία είναι η προσπάθεια επιστημονικής θεμελίωσης των αναρχικών ιδεών και η σύνδεσή τους με τις τελευταίες ανακαλύψεις της εποχής του. Γι' αυτό και ορίζει τον αναρχισμό ως φυσικό νόμο και όχι ως ένα απλό κοινωνικό αίτημα.

Ο Κροπότκιν συνδέει τον αναρχισμό με τις επιστημονικές αντιλήψεις της εποχής του, προσπαθώντας να τις ταξινομήσει και να τις σχολιάσει. Αυτή η στάση είχε και τις αμφισβητούμενες πλευρές της. Ο Κροπότκιν στήριξε τους συμμάχους κατά τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο, στάση απαράδεκτη κατά τον Ερρίκο Μαλατέστα.

ΕΙΜΑΙ ΑΝΤΙΘΕΤΟΣ ΜΕ ΤΟΥΣ ΟΠΑΔΟΥΣ ΤΟΥ ΔΑΡΒΙΝΟΥ, ΠΟΥ ΥΠΟΣΤΗΡΙΖΟΥΝ ΤΗΝ ΕΠΙΒΙΩΣΗ ΤΟΥ ΙΣΧΥΡΟΤΕΡΟΥ. ΟΙ ΑΝΑΡΧΙΚΟΙ ΕΧΟΥΝ ΤΗΝ ΑΠΟΨΗ ΟΤΙ Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΩΝ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΔΥΝΑΤΗ ΠΑΡΑ ΜΟΝΟ ΜΕΣΩ ΤΗΣ ΑΛΛΗΛΟΒΟΗΘΕΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΙΚΑΝΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΩΝ ΝΑ ΣΥΝΑΣΤΙΖΟΝΤΑΙ.

Η προϋπόθεση της αμοιβαιότητας οδηγεί τον Κροπότκιν στην αντίληψη του αναρχισμού ως ριζικά αντιατομικιστικής ηθικής. Αυτό τον οδηγεί στην απόρριψη του κολεκτιβισμού του Μπακούνιν. Στην Ισπανία έγιναν έντονες συζητήσεις ανάμεσα στους οπαδούς των δύο τάσεων.

ΕΧΕΙ ΔΙΚΙΟ Ο ΚΡΟΠΟΤΚΙΝ
-ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΚΑΤΑΡΓΗΘΟΥΝ
ΟΛΕΣ ΟΙ ΜΟΡΦΕΣ
ΜΙΣΘΩΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ.

ΚΑΘΕ ΑΛΛΟ' ΕΔΩ ΜΙΛΑΜΕ
ΓΙΑ ΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΜΙΑΣ
ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΒΑΣΙΣΜΕΝΗΣ
ΣΤΟΥΣ ΕΡΓΑΤΕΣ.

Τελικά, ο σχεδιασμός του Κροπότκιν θα έβρισκε πρακτική εφαρμογή στην Καταλωνία κατά την τελευταία φάση του Ισπανικού Εμφύλιου, όπου οργανώθηκε ένα κοινοβιακό εγχείρημα με βάση την αρχή «από τον καθένα ανάλογα με τις ικανότητές του στον καθένα ανάλογα με τις ανάγκες του».

Αναρχικοί υπήρχαν πάντα

Πριν τεθούν οι βάσεις του σύγχρονου αναρχισμού, υπήρχαν άλλες απόψεις και ουτοπίες, που σκοπό είχαν την προστασία των ανθρώπων από την καταπίεση του κράτους. Οι πιο παλιές ξεκινούν από τις αναρχικές ιδέες του ταοισμού και φτάνουν στον απομονωτισμό των Στωικών.

Οι Στωικοί και οι προπομποί τους, οι Κυνικοί, απέρριπταν τους νόμους του ανθρώπου και προωθούσαν μια ζωή σε αρμονία με τη φύση. Κατά κάποιο τρόπο υλοποιούσαν ένα είδος εξέγερσης, αφού δεν συμμετείχαν στη δημόσια ζωή και ζούσαν σε κοινότητες απόλυτης ισονομίας.

Οι προσπάθειες δημιουργίας ανεξάρτητων από το κράτος κοινωνικών συνεχίζονται και κατά τον Μεσαίωνα. Διάφορα θρησκευτικά δόγματα οργανώνονται έξω από τις παπικές ιεραρχίες και διώκονται ως αιρέσεις. Ανάμεσά τους οι Βαλτεσιανοί και οι Καθαροί.

Ο ΘΕΟΣ ΜΑΣ ΔΙΕΤΑΞΕ ΝΑ
ΥΠΑΚΟΥΜΕ ΜΟΝΟ ΕΚΕΙΝΟΝ.

Αυτά τα δόγματα ήταν οργανωμένα γύρω από κάποιον διδάσκαλο και ήταν αντίθετα με την ιεραρχική οργάνωση που πρότεινε η Εκκλησία, πέρα από την άρνησή τους να δεχτούν πάμπολλες πλευρές του χριστιανικού δόγματος. Τα μέλη τους ζούσαν σε αυτοδιοικούμενες κοινότητες.

Ουτοπίες και καλές προθέσεις

Με την άφιξη της βιομηχανικής κοινωνίας, έχουμε πολλές προσπάθειες για να βρεθούν λύσεις για την αυξανόμενη εκμετάλλευση του ανθρώπου από τον άνθρωπο. Τότε γεννιέται ο ουτοπικός σοσιαλισμός του Φουριέ, δημιουργού των φαλανστέρ, μικρών αυτοδιοικούμενων κοινοτήτων.

**Πρέπει να αντικαταστήσουμε
την κυβέρνηση των ανθρώπων
με τη σωστή χρήση των πραγμάτων.**

ΕΔΩ ΕΙΜΑΣΤΕ
ΜΑΚΡΙΑ ΑΠ' ΟΛΑ.

ΚΑΙ ΔΕΝ ΕΙΜΑΣΤΕ
ΥΠΟΧΡΕΩΜΕΝΟΙ ΝΑ
ΔΕΧΟΜΑΣΤΕ ΔΙΑΤΑΓΕΣ.

Για τον Φουριέ, θαυμαστή του μαρκίσιου ντε Σαντ, ο πολιτισμός είναι το αποτέλεσμα της καταπίεσης που καταστρέφει ό,τι καλύτερο έχει μέσα του ο άνθρωπος. Υποστήριζε ότι τα φαλανστέρ έπρεπε να προσαρμόζονται στα πάθη αντί να τα καταπολεμούν· εκτός των άλλων, πρότεινε και την κατάργηση της μονογαμίας.

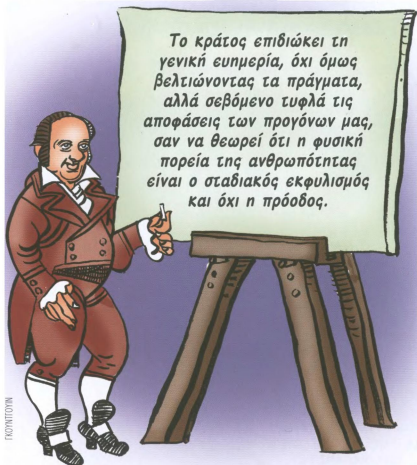
Από την πλευρά του μαρξισμού –στον Ένγκελς οφείλεται η απαξίωση του Φουριέ ως ουτοπικού σοσιαλιστή– αλλά και από την πλευρά των αναρχικών, τα φαλανστέρ θεωρήθηκαν απλή φαντασιοπληξία χωρίς κανένα έρεισμα στην πραγματικότητα και χωρίς πιθανότητα να υλοποιηθούν στην πράξη.

Σε κάθε περίπτωση, οι αναρχικοί, σε αντίθεση με τους οπαδούς του μαρξισμού, αναγνωρίζουν στους ουτοπικούς σοσιαλιστές τους προπομπούς τους, ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά την ανάγκη ειδική μέριμνας για την εκπαίδευση και για την απελευθέρωση των ανθρώπων από τον χυδαίο οικονομισμό.

Γουίλιαμ Γκούντγουιν, ένας ιερέας χωρίς εκκλησία

Ένας άλλος προπομπός με μεγάλη βαρύτητα, που είχε ιδιαίτερα επηρεάσει τον Προυντόν, ήταν ο Άγγλος Γουίλιαμ Γκούντγουιν, ο οποίος ήδη από το 1793 είχε διατυπώσει αναρχικές σκέψεις στο βιβλίο του *Μελέτη περί της πολιτικής δικαιοσύνης*.

Αυτό που κάνει ο Γκούντγουιν, είναι να τραβάει στα άκρα τις φιλελεύθερες θέσεις, αποκαλύπτοντας ότι ο αναρχισμός έχει σκοπό να υλοποιήσει στην πράξη αυτά που στον φιλελευθερισμό είναι απλώς θεωρητικά, δηλαδή την ελευθερία και την ισότητα των δικαιωμάτων. Το εμπόδιο για την ολοκλήρωσή του είναι φυσικά το Κράτος.

Παρά την εκκλησιαστική του ιδιότητα, ο Γκούντγουιν έρχεται σε αντιπαράθεση με τα δόγματα της εκκλησίας. Πρόκειται προφανώς για έναν αντιφατικό άνθρωπο, αφού όταν ο ποιητής Σέλεϋ κλέβεται με την κόρη του, τους απαγορεύει την είσοδο στο σπίτι του.

Το πάθος του Γκούντγουιν αντικατοπτρίζεται σ' αυτές τις αντιθέσεις, αλλά και στην άποψή του ότι η λογική είναι η ύψιστη αξία της ανθρωπότητας. Ο Κροπότκιν έλεγε γι' αυτόν: «Το συμπέρασμά του ήταν ο κομμουνισμός, αλλά δεν είχε τα κότσια να υποστηρίξει τις θέσεις του μέχρι το τέλος».

Οι ιδέες του Γκούντγουιν βρίσκουν απήχηση στους κύκλους των διανοουμένων και των καλλιτεχνών, σε βαθμό που οι άγγλοι ποιητές Σάουθι, Κόλεριτζ και Γούντγουερθ αποφασίζουν να φύγουν για την Αμερική και να κατασκευάσουν εκεί μια κοινωνία βασισμένη στις αρχές του Γκούντγουιν, ένα σχέδιο που τελικά ματαιώνεται.

Αυτή η απήχηση δεν βοήθησε ωστόσο να θεωρηθεί η σκέψη του αφετηρία για τους πρώτους αναρχικούς. Ο Μπακούιν δεν τον γνώριζε και οι ιδέες του ποτέ δεν βρήκαν –ίσως γιατί ο ίδιος δεν το επιδίωξε– εφαρμογή στην πράξη.

Σαφείς διαφορές

Ωστόσο, ο Γκούντγουιν είναι ο πρώτος που διαπιστώνει μια σαφή αντίθεση ανάμεσα στο κράτος και στην κοινωνία, μια ιδέα βασική για τον Μπακούνιν και για πολλούς από τους δρόμους που θα ακολουθήσουν οι αναρχικοί στη μαχητική τους πρακτική.

Οι αναρχικοί των τελευταίων ετών του 19ου αιώνα είναι αυτοί που θα ενσωματώσουν τον Γκούντγουιν στον κατάλογο των προπομπών τους, αν και δεν παραλείπουν να τονίσουν ότι, καθώς αγνοεί την κριτική της πολιτικής οικονομίας, οι ιδέες του περί κοινωνικού αγώνα είναι μεν ξεκάθαρα διατυπωμένες, δεν ξεπερνούν όμως το επίπεδο της ηθικής.

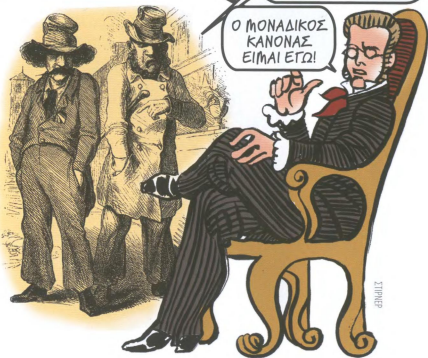
Μαξ Στίρνερ ή η ατομική επανάσταση

Ο Γερμανός Μαξ Στίρνερ (1806-1856), που το πραγματικό του όνομα ήταν Γιόχαν Κάσπαρ Σμιτ, είναι ο δημιουργός του λεγόμενου «ατομικού αναρχισμού». Είναι ο συγγραφέας του βιβλίου *Ο Μοναδικός και η ιδιοκτησία του*.

ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΕΧΕΙ ΕΝΑΝ ΚΑΙ ΜΟΝΟ ΣΤΟΧΟ: ΤΟΝ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΥΠΟΤΑΓΗ ΤΟΥ ΑΤΟΜΟΥ, ΤΗΝ ΥΠΑΤΩΓΗ ΤΟΥ ΣΕ ΚΑΤΙ ΓΕΝΙΚΟ.

ΟΜΩΣ ΑΝ ΘΕΛΟΥΜΕ ΝΑ ΖΟΥΜΕ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ, ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΑΠΟΔΕΧΟΜΑΣΤΕ ΚΑΤΟΙΟΥΣ ΚΑΝΟΝΕΣ.

Ο ΜΟΝΑΔΙΚΟΣ ΚΑΝΟΝΑΣ ΕΙΜΑΙ ΕΓΩ!

Είναι πολλοί οι αναρχικοί ιστοριογράφοι που αρνούνται την υπαγωγή του στο κίνημα. Ωστόσο, ο Στίρνερ –που πολλοί τον χαρακτηρίζουν *μηδενιστή*, και που η επίδρασή του αναγνωρίστηκε από τον Νίτσε– επηρέασε ιδιαίτερα τους υποστηρικτές της βίαιης δράσης.

Για τον Στίρνερ, είναι απαραίτητη η αντίσταση σε ό,τι έρχεται σε αντίθεση με τη θέληση του ατόμου, και το μεγαλύτερο εμπόδιο που πρέπει κανείς να πολεμήσει είναι το κράτος. Σ' αυτό συγκεντρώνονται όλοι οι παράγοντες που εμποδίζουν την ανάπτυξη της προσωπικότητας.

Αυτή η θέση τον ώθησε στην απόρριψη κάθε συλλογικής δράσης και στη μη αναγνώριση των εργατών ως υποκειμένων της ιστορίας, αν και ήταν μάρτυρας της γέννησής τους και της παγίωσής τους ως τάξης. Η μεγαλύτερή του επιθυμία ήταν να παραμείνει ανεξάρτητος από οποιαδήποτε δέσμευση, κοινωνική, οικονομική ή πολιτική.

Εγώ κι ο εαυτός μου

Ο Στίρνερ όχι μόνο ήταν συνεπής με αυτήν την ακραία άποψη περί του Εγώ –την ημέρα του γάμου του χρειάστηκε να τον αναζητήσουν σ' ένα χαρτοπαίγνιο– αλλά περιέγραψε τη μορφή μίας κοινωνίας, στην οποία το άτομο ολοκληρώνεται σύμφωνα με τη δική του βούληση, χωρίς καμία δέσμευση απέναντι στους άλλους και χωρίς τον οποιονδήποτε τύπο ηθικής.

Μπορεί να πει κανείς ότι ο Στίρνερ ανήγαγε τον *ναρκισσισμό* σε φιλοσοφική κατηγορία. Όμως, αν και κάποιοι τον κριτικάρουν γι' αυτό, του αναγνωρίζουν ότι τράβηξε στα άκρα την ιδέα της ελευθερίας, αν και πρόκειται για μια ελευθερία εντελώς αντίθετη από εκείνη του Μπακούνιν, πράγμα που αποδεικνύει ότι ο αναρχισμός επιτρέπει την εσωτερική συζήτηση και δεν πρόκειται για μονολιθική ιδεολογία.

Η ώρα της δράσης

Ο Προυντόν, ο Μπακούνιν και ο Κροπότκιν έθεσαν τις βάσεις της αναρχικής ιδεολογίας. Η αντίθεσή τους προς το κράτος, την εκκλησία και όλες τις μορφές καταπίεσης, οικονομικής ή κοινωνικής, βρήκαν πολύ σύντομα απήχηση στις αγροτικές και εργατικές κοινότητες της Ευρώπης.

Το έργο της προπαγάνδας ήταν έντονο και παραγωγικό· μέσα σε ελάχιστα χρόνια πολλαπλασιάστηκαν οι εκδόσεις (πολλές από αυτές εφημέρες και σχεδόν πάντα στο στόχαστρο της λογοκρισίας), οι συγκεντρώσεις, και μαζί μ' αυτές οι οπαδοί της αναρχικής ιδεολογίας. Όμως αυτό ήταν ένα μόνο μέρος. Η έγνοια του Μπακούνιν ήταν να μη μένουν μόνο στη διαμαρτυρία.

Το πρόβλημα ήταν η πρακτική εφαρμογή αυτών των ιδεών, με δεδομένο το γεγονός ότι ο αναρχισμός ήταν θεμελιακά αντίθετος προς την ιδέα ενός παραδοσιακού πολιτικού κόμματος και προς τη συμμετοχή στις εκλογικές διαδικασίες. Ο ίδιος ο Προυντόν είχε επισημάνει αυτή την ασυμβατότητα.

Αυτή η άρνηση ενσωμάτωσης στην παραδοσιακή πολιτική, και κυρίως η απόρριψη της μαρξιστικής ιδέας για την οργάνωση ενός κόμματος του προλεταριάτου, δεν προκάλεσε μόνο ατέρμονες συζητήσεις στο πλαίσιο του αναρχισμού, αλλά άνοιξε και το δρόμο για διάφορες εναλλακτικές λύσεις, πολλές από τις οποίες είχαν τεράστια δημιουργικότητα.

Η ενότητα είναι δύναμη

Μεταξύ 1862 και 1864 έγιναν συναντήσεις κάποιων μαθητών του Προυντόν και άγγλων συνδικαλιστικών εκπροσώπων, από τις οποίες προέκυψε η ιδέα της Διεθνούς Ένωσης Εργατών.

Αλλά αυτή η προσπάθεια συντονισμού των δυνάμεων της επανάστασης κατέληξε σε σύγκρουση μεταξύ αναρχικών και σοσιαλιστών, η οποία παρέμεινε ιστορική, και θα είχε τραγικές συνέπειες, όπως τη δολοφονία των οπαδών του Κροπότκιν από το σοβιετικό καθεστώς.

Ο Μπακούιν θεωρούσε ότι οι μη κεντρικές χώρες –Ισπανία και Ιταλία– ήταν ιδανικές για τη διάδοση των αναρχικών ιδεών. Γι' αυτό έστειλε στη Βαρκελώνη έναν Ιταλό που δεν ήξερε ισπανικά, αλλά είχε μεγάλη εκφραστικότητα και ακλόνητη πίστη, τον Τζιουζέπε Φανέλι.

Ο Φανέλι επέδειξε τεράστιες οργανωτικές ικανότητες, με αποτέλεσμα μέσα σε ελάχιστα χρόνια το ισπανικό αναρχικό κίνημα όχι μόνο να γίνει το πιο πολυάριθμο στην Ευρώπη, αλλά και να προωθήσει τις ιδέες του στην αμερικανική ήπειρο.

Οι διαφορές ανάμεσα στους αναρχικούς του Μπακούνιν και στον μαρξισμό βάθαιναν παράλληλα με την ανάπτυξη της Διεθνούς, μέχρι που κατέληξαν στην οριστική διάσπαση το 1872.

Αυτές οι συζητήσεις δεν αποκάλυψαν μόνο τις δύο διαφορετικές στρατηγικές, αλλά και το ότι η ιδέα του αναρχισμού για την εξουσία ήταν ασύμβατη με του σοσιαλισμού. Για τον Μπακούνιν, η εξουσία πάντα διαφθείρει και όλοι οι άνθρωποι, επαναστάτες ή όχι, μόλις βρεθούν σε κυβερνητικό πόστο, μετατρέπονται σε δικτάτορες.

Αυτή η διαφορά δεν είναι καθόλου μικρή, και οι συνέπειές της πηγαίνουν πολύ πιο πέρα από την πολιτική, αναδεικνύοντας μια εντελώς διαφορετική αντίληψη για τον άνθρωπο. Δεν είναι τυχαίο ότι για τους αναρχικούς το κράτος δεν ασκεί μόνο την εξουσία, αλλά επίσης καταπιέζει. Ο άνθρωπος μπορεί να ολοκληρωθεί μόνο χωρίς την ύπαρξη του αυταρχισμού.

ΔΕΝ ΣΚΟΤΕΥΟΥΜΕ
ΝΑ ΑΝΑΤΡΕΨΟΥΜΕ
ΜΙΑ ΕΞΟΥΣΙΑ ΓΙΑ
ΝΑ ΒΑΛΟΥΜΕ ΑΛΛΗ
ΣΤΗ ΘΕΣΗ ΤΗΣ.

ΜΗΝ ΕΙΣΑΙ ΑΦΕΛΗΣ, ΦΙΛΕ ΜΟΥ.
Η ΕΞΟΥΣΙΑ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΑΝΗΚΕΙ
ΣΤΟΥΣ ΕΡΓΑΤΕΣ.

Αυτό το θέμα εξακολουθεί να εκκρεμεί μετά την αποτυχία του μπολσεβικικού συστήματος. Μπορεί να ασκείται καταπίεση στο όνομα ενός επαναστατικού ιδεώδους; Μπορεί να ιδρυθεί μια καινούργια κοινωνία χωρίς κανέναν κρατικό μηχανισμό;

Η αναρχική κληρονομιά

Κατά τη διάρκεια της μακρόχρονης αναρχικής ιστορίας, δημιουργήθηκε ένα σύνολο ιδεών, μια κληρονομιά, που κάθε τόσο αναβιώνει όλο και πιο έντονα.

ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ
ΑΠΑΛΛΑΓΟΥΜΕ
ΑΠ' ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ.

ΣΩΣΤΑ. ΟΜΩΣ ΠΩΣ
ΘΑ ΔΙΑΣΦΑΛΙΣΟΥΜΕ
ΤΗΝ ΤΑΞΗ ΚΑΙ ΤΗΝ
ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ;

Προυντόν: «Η κοινωνική ζωή πρέπει να βασίζεται σε ελεύθερες συμβάσεις, αποδεκτές από τους ενδιαφερόμενους. Ελεύθερες!»

Για τον Προυντόν δεν πρόκειται για ένα και μοναδικό συμβόλαιο, όπως εκείνο που πρότείνει ο Ρουσώ, αλλά για μικρές ιδιωτικές συμβάσεις που ανταποκρίνονται στις πολλαπλές ανάγκες των ατόμων.